

IV. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС. ФІНАНСОВЕ ПРАВО

УДК 342.9

© 2014 р. І.В. Померанський

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КУРІННЯ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Запропоновані зміни в механізмі залучення до адміністративної відповідальності за паління учнів навчальних закладів. Запропоновані новели до законодавства підвищують авторитет шкіл, можливості їхнього позитивного впливу на поведінку неповнолітніх за межами навчальних занять.

Ключові слова: адміністративне правопорушення, відповідальність неповнолітніх, куріння, громадське місце.

Постановка проблеми. Адміністративно-правові проблеми можливості залучення неповнолітніх до адміністративної відповідальності за паління не досліджені. Виникає комплекс правових, психологічних, соціальних питань обліку певного вікового стану, рівня самооцінки поведінки неповнолітнього у випадку залучення його до адміністративної відповідальності за паління при здійсненні інших правопорушень.

Аналізуються проблемні питання віку притягнення до адміністративної відповідальності, зокрема за куріння у заборонених місцях, і пропонуються зміни до адміністративного законодавства, які б мінімізували шкоду здоров'ю неповнолітніх. Такий підхід до віку суб'єктів адміністративної відповідальності характерний для держав, створених на пострадянському просторі. Застосований алгоритм розв'язання проблеми віку притягнення до адмінвідповідальності за куріння може стати тим ланцюгом, який слугуватиме розв'язанню загальної проблематики адміністративної деліктоздатності на макрорівні.

Актуальність дослідження полягає в тому, що залучення до адміністративної відповідальності неповнолітніх, їхніх батьків має певні особливості, які варто враховувати в законодавстві.

Ступінь наукової розробки проблеми. У науковому середовищі адміністративною відповідальністю суб'єктів, у тому числі і неповнолітніх, займалися такі вчені: О. М. Бандурка, І. Л. Бородін, Ю. П. Битяк, Б. М. Козлов, В. М. Манохін, В. Д. Сорокін, М. М. Тищенко, Я. М. Шевченко. Однак дослідження носили загальний характер, тому обминали правові проблемні питання притягнення до адміністративної відповідальності саме неповнолітніх. У найбільшому ступені особливості адміністративної відповідальності неповнолітніх як спеціального суб'єкта аналізується Ю.І. Ковальчуком.

Метою статті є розробка обґрунтованих змін до адміністративного законодавства про залучення до адміністративної відповідальності неповнолітніх за паління, які, насамперед, мінімізували би шкоду їхньому здоров'ю.

Виклад основного матеріалу. Чинним законодавством України передбачено, що до адміністративної відповідальності дозволено притягати лише тих громадян, яким виповнилося шістнадцять років [1]. До неповнолітніх, котрі на момент скоєння адміністративного правопорушення мають вік від 16 до 18 років, застосовуються лише обмежений перелік засобів впливу, які й виконують специфічну функцію покарання: зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого; попередження; догана або сувора догана; передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання [1].

Якщо порівнювати адміністративні санкції, які можуть накладатися на тих, кому вже виповнилося 18 років, і неповнолітніх, то для перших вони значно суворіші [1]. Лише коли громадяни віком від шістнадцяти до вісімнадцяти років вчиняють деякі адміністративні правопорушення, то до них застосовують такі ж адміністративні покарання, як і до дорослих. Але при цьому має враховуватися характер проступку та людські якості особи, яка його вчинила. До таких правопорушень відносять: незаконне виробництво, придбання, зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів або психотропних речовин без мети збуту (ст. 44 КУпАП); дрібне викрадення чужого майна шляхом крадіжки, шахрайства, привласнення чи розтрати (ст. 51 КУпАП); незаконні дії, пов'язані з транспортними засобами та дотриманням правил дорожнього руху, в тому

числі у якості пішоходів, велосипедистів, керуючих гужовим транспортом і погоничами тварин (ст.ст. 121-127, ч. 1-3 ст. 130, КУпАП); пошкодження автомобільних доріг, вулиць, дорожніх споруд, залізничних переїздів і технічних засобів регулювання дорожнього руху, створення перешкод для руху та невжиття необхідних заходів щодо їх усунення (ст. 139 КУпАП); порушення правил торгівлі пивом, алкогольними, слабоалкогольними напоями і тютюновими виробами (ст. 173 КУпАП); незаконна стрільба та стрільба поза встановленими правилами (ст. 174 КУпАП); злісна непокоря законному розпорядженню або вимозі працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків, а також учинення таких же дій щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку (ст. 185 КУпАП); порушення, в яких фігурує зброя, в тому числі, холодна та пневматична і бойові припаси (ст.ст. 190-195 КУпАП).

Досягнення визначеного законом певного віку, який відкриває шлях для реалізації певних прав і виконання кореспондуючих їм обов'язків, і, як наслідок, можливість нести тягар самостійної юридичної відповідальності за скоєні правопорушення, характерне для всіх правових систем, існуючих у світі.

У даній статті автор має намір проаналізувати лише проблемні питання, які стосуються неповнолітніх, що пристрастилися до шкідливої звички – куріння, перш за все у заборонених місцях, але в силу закону ці громадяни знаходяться поза межами юридичної, зокрема, адміністративної відповідальності лише з однієї причини, – вони не досягли 16 років. У той же час, під призвою даної статті можна подивитися на загальну проблематику віку громадян, з якого можуть застосовуватися адміністративні санкції.

З 16 грудня 2012 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення окремих положень про обмеження місць куріння тютюнових виробів». Цей нормативний акт конкретизує перелік місць, де куріння заборонено [2]. Зокрема, серед них зазначається, що не можна курити не тільки у закладах охорони здоров'я й освіти, а у їх приміщеннях та на їх території. Палити також не можна на спортивних майданчиках, у приміщеннях, розташованих на території спортивних і фізкультурно-оздоровчих споруд та закладів фізичної культури і спорту, у ліфтах, таксофонах, під'їздах, пасажирському транспорті. Тепер не

можна курити не тільки тютюнові вироби, а й електронні цигарки та кальяни.

У статті робиться акцент лише на ті місця, заборонені для куріння, де існують великі ризики, що це можуть робити не тільки ті, чий вік коливається від 16 до 18 років, а і набагато молодші.

Якщо звернутися до Кодексу України про адміністративні правопорушення, то статтею 175-1 встановлено, що штраф за куріння у заборонених місцях дорівнює від 51 до 170 гривень за перше протягом року порушення і 170-340 гривень – за друге і наступні правопорушення [1]. Тут знову повторюємо, що такий штраф вправі накладати лише на повнолітніх. Громадянам, які вже отримали паспорт, але ще не досягли 18, – у юридичній площині практично нічого не загрожує, так як ст. 24-1 КУпАП не містить по-справжньому загрозливих санкцій. Тобто неповнолітні, які у достатньому ступені знатимуть адміністративне законодавство і не мають принципів та у доброму розумінні суворих батьків, можуть зухвало курити будь-де без жодних суттєвих для себе наслідків. Тут навіть не йде мова про тих підлітків, котрим не виповнилося 16 років.

На думку автора, людину молодого віку не долучають до юридичної відповідальності (або обмежують в її застосуванні), оскільки, з одного боку, дитина не має можливості користуватися усіма, без винятку, правами, які мають дорослі, а з іншого, – так проявляється специфічний юридичний захист неповнолітнього. Це пов'язано з тим, що середньостатистична дитина у зв'язку з розумовою і фізичною незрілістю потребує допомоги дорослого, не до кінця усвідомлюючи всю гаму об'єктивної реальності, що існує в світі, сутності тих чи інших правових заборон. Той, хто встановлює норми права, допускає, що стосовно неповнолітніх може не діяти в повному обсязі один з найвідоміших давньоримських висловів, який набув статусу презумпції «незнання законів не звільняє від відповідальності».

Як приклад того, що людина поступово оволодіває можливістю реалізовувати цивільні та наближені до них інші права, свідчить диспозиція ст.ст. 31-35 ЦК України [3]. Тих, хто не досяг 14 років цивільне законодавство називає малолітніми. У такому віці вони вже мають можливість самостійно вчиняти дрібні побутові правочини. Законодавець у частині другій ст. 31 ЦК України так пояснює, який правочин вважати *дрібним побутовим* – «якщо він задовольняє побутові потреби особи, відповідає її фізичному, духовному чи соціальному розвитку та стосується предмета, який має невисоку вартість». Якщо не

така вже значна за ціною або іншим критеріям угода малолітнім укладена і ніхто її не оспорує з причини того, що підліток не мав бути її учасником, то законодавець виходить з того, що такий правочин належить до *дрібного побутового*. І лише тоді, коли з цього приводу виникає спір і він переноситься для розгляду до суду, саме юрисдикційний орган офіційно тлумачитиме, чи є правочин дрібним побутовим, чи ні. Безумовно, не можна орієнтуватися лише на Цивільний кодекс України, коли з'ясовується коло приватних прав, які мають діти, в тому числі тим, кому не виповнилося 14 років. Юридичні можливості малолітніх, фіксуються, наприклад, у Сімейному кодексові України [4], Законах України «Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх» [5], «Про попередження насильства в сім'ї» [6], Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні [7], Конвенції ООН «Про права дитини» [8], Указу Президента України Про Національну програму «Діти України» від 18.01.1996 р. № 63/96 [9].

У статті 32 Цивільного кодексу України вказується на те, які цивільні права щодо укладання правочинів мають неповнолітні від 14 до 18 років. Це так звана неповна цивільна дієздатність. Крім дрібних правочинів, вони можуть розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами; реалізовувати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, бути учасником юридичних осіб; розпоряджатися власним банківським вкладом.

Узагалі в будь-якому законі не вписано окремих обов'язків, які пов'язані з приватним життям та інтересами, для тих, кому виповнилося 16 років, крім необхідності отримання ними паспорта. Тому виникає закономірне запитання, які причини спонукали законодавця встановити адміністративну відповідальність саме з 16 років. Водночас, згідно зі ст. 13 Закону України «Заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення», реалізовувати тютюнові вироби громадянам можна лише тоді, коли вони досягнуть 18 років [10].

Виходить так: якщо малолітня особа невідомо де взяла цигарки і палить хоч у забороненому, хоч ні місці, ніякої юридичної відповідальності вона не несе. Це абсурдна недопустима ситуація, яка нівелює всі спроби суспільства за допомогою закону встановити бар'єри, що не дадуть молоді пристраситися до згубної звички.

У КУпАП є норма, яка передбачає адміністративну відповідальність для батьків або осіб, що їх замінюють, які «ухиляються від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей». Але, на наше переконання, якщо розглядати дане питання у юридичній площині, навряд чи можна накладати адміністративну санкцію на батьків неповнолітніх дітей лише за куріння, оскільки у багатьох випадках це ніяк не пов'язано з невиконанням дорослими класичних виховних функцій, тим паче – створення умов для життя та навчання. Крім того, згідно з ч. 3 ст. 184 КупАП, батьки або особи, що їх замінюють, можуть нести відповідальність за неповнолітніх, які вчинили правопорушення, вік котрих сягає від чотирнадцяти до шістнадцяти років, залишаючи значну вікову категорію поза межами регулювання правового поля.

За соціальними даними, перший досвід куріння біля 25 % школярів України набувають у віці до 10 років. До числа постійних курців серед 13-15-літніх можна віднести кожного третього хлопчика і кожен п'яту дівчинку [11]. Моніторинг шкідливих звичок серед підлітків, проведений російськими вченими, виявив тенденцію до зниження віку початку куріння. Ця тенденція виявлена і в Україні. Основний вік початку куріння – 12-13 років. Результати опитування понад 7,5 тис. підлітків показали, що за період з 1999 року відбулося збільшення числа дітей віком до 11 років, які вперше спробували курити. І динаміка має суттєвий характер, вона збільшилася з 34 % до 42 % у хлопців, у дівчат – з 11 % до 28 % [12]. Для підліткового віку ще не характерна повна нікотинова залежність. Бажання тримати у руках цигарку часто пов'язані з намаганням виділитися, як правило, для тих, хто не має особливих досягнень у навчанні, спорті, творчості. У період активного формування організму людини, що відбувається у молодому віці, шкода від куріння найбільша.

Усі ці дослідження вказують, що дитина, що змалку почала курити, у 16 років може стати завзятим курцем, і треба думати вже не про те, як притягнути її до адміністративної відповідальності, а як лікувати.

З цього випливає, що по-перше, треба законодавчо заборонити не тільки продаж тютюнових виробів громадянам, які не досягли 18 років, як це є на теперішній час, а і паління до цього віку. По-друге, притягати до адміністративної відповідальності за куріння, не тільки у невста-

новлених місцях, а взагалі на всій території України, треба підлітків з 14 років.

Установлення віку для початку відповідальності у теоретико-юридичному вимірі пов'язане з вирішенням питання про те, в якому періоді життя повинна бути присутня сформована дитяча свідомість. Такий стан психічного життя, який породжує достатньо системне мислення, дозволяє не-правильні вчинки поставити в особисту провину. Ця провина й породжує моральну відповідальність, котра теоретично, може перерости в юридичну.

Римські правознавці при визначенні віку юридичної відповідальності спиралися на клімактеричні періоди, прийняті у працях фахівців з медицини Стародавньої Греції (у Гіппократа та ін.). Згідно з цими поглядами, через кожні сім років елементи, з яких складається людське тіло, поновлюються. Це слугує причиною оновлення людського організму не тільки у фізичному, а й у моральному плані. Ось чому у Римі досягнення 7-річного віку, при існуванні інших складових правопорушення, давало можливість застосовувати юридичну відповідальність. Давньогрецькі лікарі дійшли до важливого висновку: семиріччя – важлива віха в житті людини. Семирічні періоди: дитинство (до 7 років), отрочество (до 14 років), юність (до 21 років) кваліфікував також Лев Толстой [13]. У релігійних ученнях часто згадується число сім.

Тому природно та логічно, що, коли дитина двічі перетнула семирічний бар'єр, то суспільство точно впевнене середньостатистичний підліток має такий розумовий рівень розвитку, якому без жодних ускладнень під силу усвідомити, що вважати добрим, а що поганим вчинком, а отже, бути самостійним суб'єктом відповідальності, в усякому разі адміністративної. Як на аналогію, можна послатися на Кримінальний кодекс України, який за вкрай тяжкі злочини дає можливість притягти до кримінальної відповідальності особу з 14 років.

Висновки. Необхідно прийняти нормативний акт, яким узагалі заборонити куріння громадянам, які не досягли 18 років. До адміністративної відповідальності за куріння мають притягувати підлітків з 14 років не тільки у невідновлених місцях, а й на всій території України.

І ще кілька тез про необхідність підвищення авторитету школи у вихованні молоді, виявлення якнайбільшої кількості правопорушень, пов'язаних з курінням малолітніх осіб. Статтю 24-1 КУпАП варто доповнити таким заходом впливу, як шкільні роботи, котрий може застосовуватися до підлітків. Таку санкцію варто застосовувати тоді, коли особи, що досягли 14 років,

курять у закладах освіти і на їх території. Притягати до такого запропонованого виду адміністративної відповідальності, крім комісій у справах неповнолітніх при виконавчих комітетах місцевих Рад, треба дозволити й керівникам освітніх закладів і їх відокремлених підрозділів, а складати протоколи про правопорушення могли б не тільки правоохоронці, а й працівники сфери освіти.

Список літератури

1. Кодекс про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради України. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.– (Зі змін. та допов.).

2. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення окремих положень про обмеження місць куріння тютюнових виробів» від 24.05.2012р. №4844-УІ [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4844-17>.

3. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст.356.

4. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002 р. №2947-14 // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21-22. – Ст.135.

5. Про органи і служби у справах неповнолітніх та спеціальні установи для неповнолітніх: Закон України від 24.01.1995р. // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 6. Ст.35.

6. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15.11.2011р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 10. – Ст.70.

7. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 5.02.1993р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Ст.167.

8. Конвенції ООН «Про права дитини» від 20.11.1989р. №995-021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995-021>.

9. «Про Національну програму «Діти України»» від 18.01.1996 р. № 63/96 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/63/96>.

10. Заходи щодо попередження та зменшення вживання тютюнових виробів і їх шкідливого впливу на здоров'я населення: Закон України від 22.09.2005р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 52. – Ст.565

11. Даниленко Г.М., Клыгина И.А. Школа как ядро системы формирования здорового образа жизни учащихся. В материалах Вс. научно-

практ. конф. с международным участием «Профессиональное гигиеническое обучение. Формирование здорового образа жизни детей, подростков и молодежи» 15-17 мая 2006 г. – М., 2006. – С. 45-46; Застенская И.А., Лазарчик Ж.Г., Фаринно Н.Ф. К проблеме табакокурения среди подростков. Материалы Вс. научно- практ. конф. с международным участием «Профессиональное гигиеническое обучение. Формирование здорового образа жизни детей, подростков и молодежи» 15-17 мая 2006 г.– М., 2006. – С.54-55.

12. Польша Н.С., Бердник О.В. Медико-социальные аспекты табакокурения Украины. Материалы Вс. научно-практ. конф. с международным участием «Профессиональное гигиеническое обучение. Формирование здорового образа жизни детей, подростков и молодежи» 15-17 мая 2006 г. – М., 2006. – С. 72.

13. Толстой Л.Н. Детство, Юность, Отрочество. Собрание сочинений. Том 3. – М.: Гос. изд-во худ. лит-ры, 1958.

Стаття надійшла до редколегії 12 березня 2014 року.

Рекомендована до опублікування у “Віснику” відповідальним секретарем Р.О. Гаврилюк.

I. V. Pomeransky

Legal problems of administrative responsibility application to the minors for smoking

Summary

The author suggests changes in the mechanism of bringing to administrative responsibility for smoking students of educational institutions that enhance the authority of schools, their possible positive impact on the behavior of minors outside the training sessions.

И.В. Померанский

Правовые проблемы применения административной ответственности к несовершеннолетним за курение

Аннотация

Предложены изменения в механизме привлечения к административной ответственности за курение учащихся учебных заведений, которые повышают авторитет школ, возможности их положительного влияния на поведение несовершеннолетних за пределами учебных занятий.